

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE TEK PARTİ YÖNETİMİNİN KURULMASI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER *

Ergün Aybars

Daha önce "Türkiye'de Sol Akımlar" kitabı ile tanıdığımız Mete Tunçay'ın bu yeni kitabı 1923-1931 yılları arasında Türkiye'yi, özellikle politik yapısıyla ele almakta ve tek parti döneminin ilk sekiz yılını işlemektedir.

Önsözünde, "Bence, yakın tarihimizdeki tek-parti dönemiyle henüz gereği gibi hesaplaşmamıştır. Bu hesaplaşma, şimdiye değin çoklukla yapıldığı üzere övgüler düzerek ya da yergiler sıralayarak gerçekleştirilemez." derken, başlangıçtan, bu döneme karşı olduğunu ve böyle bir çalışmayla karşılaşacağımızı anlıyoruz. Bu görevi de yazar, kendi kuşağının temsilcisi olarak yaptığını ve 1923-1931 gerçeğini, kendisine göre yazdığını belirtiyor. Şüphesiz tarihçinin karşılaştığı en büyük güçlüklerden birisi objektif olabilmektir. Bu bakımdan diyebiliriz ki özellikle yüz yılımızı inceleyenlerin karşılaştığı en büyük sorunlardan birisi objektif olmaktır. Mutlak objektif olmak diye bir iddiayı ileri sürmemekle beraber, subjektif etkilerden mümkün olduğunca uzak ve aynı ölçüde objektif olmaya çalışmak gerekir. Atatürk'ün dediği gibi, "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşrtacak bir mahiyet alır." "Tarih ilminin bu sebeple mutlaka ideolojik görüşlerden soyutlanması gerekir. Tarihiçi, birey olarak bir ideolojiye sahip olabilir, fakat, tarihi bir ideolojinin aracı haline sokmak ona yapılan en büyük ihanettir. İşte bu sebeple özellikle çağımızın olaylarını incelerken tarihin ideolojilere ve tabii politikaya alet edilişine rastlıyoruz. Tarih ilminin amacı gerçeği ortaya koymaktır. Tarihiçi hem savcı, hem avukat, hem de yargıçlık görevini şahsında toplamıştır. Bu kısa açıklama ile kitabı incelerken nasıl bir yaklaşım getirdiğimizi de belirtmeye çalıştık.

Beş bölüm ve eklerden oluşan kitap, dizimle birlikte 486 sayfadır. Birinci bölüm, "Tahrir-i Sükûn Kanunu'na Gidiş" başlığı altında 1923-1925 arasında, ikinci bölüm "Tahrir-i Sükûn Dönemi" başlığı altında 1925-1927 yılları arasında, Türkiye'nin en buhranlı yıllarını ele almaktadır. (b) (s.140) "Sıkı Yönetim ve İstiklâl Mahkemeleri" alt başlıklı kısımda sıkı yönetim çalışmalarından hemen hiç bilgi bulunmazken, yaklaşık 120 sayfalık bir bölüm, yazarın çok sık atıf yaptığı benim "İstiklâl Mahkemeleri 1923-

*) Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması* (1923-1931), Yurt Yayınları 1, Ankara, 1981, 486 s.

1927" konulu doçentlik tezimin sınırları içinde kalmaktadır. Üçüncü bölüm, ekonomi politikasını ve laikliğin gelişmesini ele almış. Dördüncü bölüm, "Güdümlü Demokrasi Deneyi" diye isimlendirdiği Serbest Cumhuriyet Fırkası olayını anlatıyor. Beşinci bölümde de "Tek Parti Yönetimi"nin yerleşmesi açıklanıyor. "Sonuç Yerine" de on beş sayfalık bir değerlendirme yapılıyor.

Yazar, Atatürk döneminin, özellikle 1923-1931 yılları arasında Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine çıkartılması için yapılan "Türk Devrimi" gerçeğini küçümseyen bir irade kullanarak ve faşist rejimlere benzeterek değerlendirmekte, bu dönemle Atatürk'e muhalif olanların hemen hepsini haklı gösterip, hatta çoğunun büyük haksızlıklara uğradıkları izlemine vercin yaklaşımıyla, Atatürk'ü, ülkede sanki var olan bir demokrasiyi yıkması ve diktatörlüğünü kurmuş bir müstebit gibi göstermektedir. Hitler ve Mussolini ile kıyaslamalarla okuyucuyu yanlış kaniya yöneltmektedir. Türk Devrimi'ni devrim olarak nitelemek istemeyen yazar, 1923-1931 yıllarını olağan hukuk düzeni gibi değerlendirmek çabasıdadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu, çağdaş bir ülkenin temellerinin atıldığı, Türkiye'nin karşı devrimci, şariatçı ve etnik ayırıcı güçler tarafından içten ve Musul sorunu dolayısıyla İngiltere ve İtalya tarafından dıştan tehdit edildiği, çağdaş kurumların, hukuk, devlet ve toplum düzeninin ve demokrasinin temellerinin atıldığı bu en buhranlı yılları ortaya koyarken, olağanüstü dönemlerin olağanüstü yöntemleri getirdiğini görmezlikten gelmektedir. UNESCO tarafından tüm dünyada Atatürk'ün doğumunun 100 üncü yıldönümünün kutlanmasında, Atatürk'ün tüm insanlığa örnek gösterilmesindeki gerçeği görmemek en azından haksızlıktır. Atatürk'ün hümanist ve tüm mazlum uluslara örnek olan çağdaşlaşma modelini, bir başarısızlık örneği olarak göstermek bilimsel bir yaklaşım olamaz. Kuşkusuz bu dönemin değiştirilecek yönleri, noksanları vardır. Bunları ortaya koyarken kullanılacak yöntem objektif olabilmektir. Fakat yazar, yöntemiyle, Atatürk dönemi için olumlu yazanları taraflı, aleyhte yazanları ise gerçeğe gibi göstermeye çalışıyor. Bunları tek tek ele almak olanaksızdır. Bu sebeple, önemli olan yerleri belirtmeye çalışacağız.

Türkiye'yi, dışlayıcı tek parti sistemine sokan yazar, C.H.P.'nin 1946 yılında çok parti denemesine iç ve dış baskılar sonucu geçtiğini belirtmektedir (s.17). Diktatörlük çeşitlerine değinerek, C.H.P.'nin 1923-1945 dönemini diktatörlük olarak kabul etmektedir (s.24). M.Duverger'in bu dönemle ilgili, demokrasiye geçiş dönemi olduğu yaklaşımını ise kabul etmemektedir (s.25). Türkiye'nin M.Kemal'den önce çağdaş uygarlıktan yüz yıllarca geri kalmış olduğu görüşünü ise "büyük bir abartma" olarak nitelendirmektedir (s.26). Buraya kadar Atatürk'ü diktatör ve rejimi diktatörlük olarak niteleyen yazar, özellikle faşist diktatörlüklerle kıyaslama yapmakta ve benzetmeler oluşturmaktadır. Komünist diktatörlüğünden hiç söz etmemesi çok dikkat çekicidir.

Özgürlük için devrim yapılır, özgürlükle beraber devrim yapılmaz. Avrupa'da özgürlükçü demokrasilerin Fransız Devrimi ile geldiğini ve tüm 19. yüzyılın özgürlük mücadeleleri ve ihtilaller yüzyılı olduğunu ve bu hareketlerin temelinde, ulusal ege-

menlik, ulusal bağımsızlık ve demokrasi fikirlerinin bulunduğu , Türk Devrimi'nin de aynı fikir kaynağına dayandığını belirtmek isterim. Bu sebeple, Türk Devrimi demokrasiyi (Batı demokrasisi)ni getirmek isteyen bir harekettir. Atatürk'ün belirttiği "Muasır medeniyet" yalnızca teknik bir kavram değildir. Tüm kurumları, yaşam biçimi, dünya görüşü ve elbette siyasal yapısıyla Batı medeniyetidir. Ancak Batı ulusları bu düzeye yüz yılların birikimiyle gelmişti. Oysa Türkiye aynı birikimlere sahip değildi. Yüz elli yıldır sürdürülen batılılaşma çabaları ise başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu sebeple sorun, Atatürk önderliğinde, O'nun düşüncesinden doğan bir eylemle, "Türk Devrimi" ile çözüldü. Ancak demokrasinin gelmesi bir zaman sorunuydu ve Türk Devrimi'nin yani Cumhuriyet'in yerleşmesi gerekiyordu. Türkiye Cumhuriyeti bir devrim eseri olarak kurulmuştu. Cumhuriyet'in anayasası, kurumları ve bu kurumların işleyişi anti demokratik veya yazarın iddia ettiği gibi diktatörlük değildi. Hatta Meclis, M.Kemal'in 1926 yılında, kendisine Meclis'i resh edip seçimlere gitme yetkisi verilmesi önerisini red etmişti. Özellikle eğitim felsefesi barışçı, insan sever ve özgür insan yetiştirmeye yönelikti. İstiklâl Mahkemeleri'nin çalıştığı ve Takrir-i Sükûn Kanunu'nun yürürlükte olduğu bir sırada Atatürk'ün, demokrasiyi yeni Türkiye'nin vazgeçilmez devlet ve toplum düzeni olarak nitelenmesinin ve olağan üstü yasalardan ancak Türkiye Cumhuriyeti'ni sarsılmaz temelleri üzerinde her gün daha çok güçlendirmek, bunun için de zorbalık düşüncesini öldürmek için kullanıldığını belirtmesi rejim'in demokrasi amacını göstermektedir. Avrupa'da komünist ve faşist rejimlerin yaygınlaştığı bir dönemde Türkiye bunların hiç birisine kaymayıp, demokrasiyi kabul etti. Hangi diktatör özgürlük, barış ve demokrasiye övgüyle yaklaşmıştır?

Bu dönem kaynaklarını incelemiş olan yazarın, belgeleri, özellikle Atatürk'ün belirli tarihlerde ve koşullarda söylemiş olduğu sözleri, kısa paragraflar içinde ele alıp, bütün içindeki anlamı dışında yorumlayıp, belirli ve yanlış yorumlar getiriyor. "Millet" teriminin, M.Kemal tarafından İstiklâl Savaşı sırasında kullanılmasını "milliyetçilik" anlamında değil, cemat anlamında, Osmanlı döneminde olduğu gibi "Rum milleti, Ermeni milleti, Yahudi milleti gibi daha çok dinî bir kategori" de kullandığını ileri sürüyor. M.Kemal Paşa'nın 1.Mayıs.1920'de B.M.M.'inde yaptığı konuşmada "...muhafaza ve müdafaasıyla iştigal ettiğiniz millet bittabi bir unsurdan ibaret değildir. Muhtelir anasır-ı İslâmiyeden mürekkeptir... Tahlisine azmettiğimiz vahdet, yalnız Türk, yalnız Çerkes değil, hepsinden memzuç (bir araya gelmiş) bir unsur-u İslâmdır." (s.30) sözünün yalnızca bir kısmını alıp, gerekçesini ve olayın gerçeğini göstermeden, millet kelimesinin anlamını yanlış gösteriyor. Böylece İstiklâl Savaşı'nın "millî (ulusal)" kimliğini, bu kimliğin tarihe geçen, emperyalizme karşı millî bağımsızlık ve bunun bütün dünyanın "Mazlum milletlere" örnek olan özelliğini yok göstermek çabasıdadır. M.Kemal Paşa Meclis'in henüz toplandığı bir tarihte Meclis içinde Türk milliyetçiliğine karşı beliren bir tepkiyi yatıştırmak için bu konuşmayı yapmışken, yazarın M.Kemal tarafından tüm İstiklâl Savaşı içindeki millî ideolojiyi, dinî ideolojiye üstün tuttuğunun gerçeğini bilmemesi mümkün değildir. Eğer İstik-

jal Savaşı ve Cumhuriyet dönemini bir bütün ve gerçek amacını görmeden ele alırsak, çok büyük tarihi yanlışlara düşeriz. Sayın Tunçay'ın bu yöntemiyle konuya bakılırsa Atatürk'ün Erzurum ve Sivas Kongreleri ve B.M.M.'inde söylediği sözlerin bazı cümlelerini ele alıp, O'nun Hilâret-Saltanat yanlısı olduğu da ileri sürülebilir. Atatürk'ün Nutuk'unu iyi inceleyecek olursak Hilâret-Saltanat konusundaki gerçek düşüncesini görürüz. Savaşın gerçeği içinde bu düşüncelerini niçin bir "Millî sır" olarak sakladığını ve ancak zamanı geldikçe uyguladığını yine Nutuk'da açıkça görmekteyiz.

1922 Temmuz'da "Başkomandanlık Kanunu"nun görüşmeleri sırasında resmen kurulduğu belirtilen "İkinci Grup"un esas amacının M.Kemal Paşa'nın kişisel egemenlik kurmasına karşı çıkmaktan ibaret..." olduğu ileri sürülmektedir (s.47) Oysa bu grubun gericiler, tutucular, Enver Paşa'yı Anadolu'ya getirip M.Kemal Paşa'nın yerine geçirmek isteyen İttihatçılar grubu olduğu, yalnızca bu dönemde değil, İzmir Suikastı olayına kadar varan olaylar dizisinde daimi Atatürk'e karşı çıktıkları ve Türk Devrimi'nin her aşamasında muhalif oldukları bilinmektedir. İktidarı ele geçirmek ihtirasları da çeşitli olaylarla görüldü (E.Aybars, İstiklâl Mahkemeleri 1923-1927, Ankara 1982).

Yazar, "Dış ilişkilerimizde de Halifelik öteki İslâm Ülkelerinin bize bakışını olumlu yönde etkileyebilirdi. Osmanlı Halifeliğinin, örneğin bir "Cihad-ı Mukaddes" ilânının hiç işe yaramadığı, *resmi tarihimizde* biraz tazla vurgulanmıştır. Bunun çok doğru olmadığını, diyelim bir İngiltere'nin Türkiye'ye karşı politikasında kendi imdardaratorluğunun Müslüman uyruklarının tepkilerini her zaman kollamak zorunluluğunu duyduğunu kesinlikle söyleyebiliriz" (s.69) sözleriyle çok iddialı bir görüş ileri sürmektedir. Bu görüşü ele aldığımızda, Rauf Orbay ve çevresinin haklı gösterilmek istendiği anlaşılıyor. Oysa "Cihan-ı Mukaddes" in işe yaramadığı görüşü yalnız "resmi tarihimizin" değil Türk ve yabancı bilim adamlarının görüşüdür. Cihat ilânından önceki İngiliz endişelerini yazarın, savaş içinde gerçekleşmiş gibi vermesi dikkat çekicidir. Özellikle, Hilâfetin siyasal işlevini yitirmiş olduğu gerçeğinin Atatürk'ün Nutuk'da, Hilâfetin kaldırılışı ile ilgili ileri sürdüğü gerekçelerden biri olması ve yazarın bu gerekçeyi çürütmeye ve bu görüşü "resmi tarih" olarak göstermeye çalışması herhangi bir ciddi belgeye dayanmamaktadır. Yalnızca, İngiliz ordusunun Irak cephesindeki askerlerinin %70'inin Müslümanlardan oluşması ve Arapların İngilizlerle anlaşarak Türk Ordusuna arkadan saldırışı bile Cihad-ı Mukaddes'in işlevini ve önemini ne denli yitirmiş ve Hilâfet makamının ne kadar çağdışı kaldığını göstermektedir. Fransız Devrimi ile önce Avrupa'yı daha sonra bütün dünyayı etkileyen milliyetçilik fikirlerinin 19. yüzyıl sonunda Arap Milliyetçiliğini de nasıl etkilediği bilinirken, din silâhının etkisizliği açıkça ortada iken ve Hilâfet makamının bir Papalık olamayacağı belliyken yazarın bu yaklaşımı da bilimsel objektiflikten ve gerçekçilikten çok uzaktır. Kaldı ki Hilâfet kurumu Türkler tarafından kurulmadığı gibi, Türkiye Cumhuriyeti 3.Mart.1924 tarihinde Halife'yi sınır dışı ederken ve lâikliğin gereği olarak Hilâfet'i Türkiye Cumhuriyeti'nin bünyesinden çıkartırken (İslâm devletlerinin Halife'yi tanımalarını veya yeni bir halife seçmelerini engelleyecek bir durumda da değildi. An-

laşıyor ki Türkiye Cumhuriyeti iddia edildiği gibi bu kurumu kaldırmamış, yalnızca kendi devletinin bünyesi dışına çıkartmıştır. İslâm devletlerince bugüne kadar bir halife seçilememiş olması, bu kurumun işlevsizliğini ve Atatürk'ün ne kadar haklı ve gerçekçi olduğunu göstermektedir. Hilâfetin daha ilk gününden beri yalnızca siyasi bir kurum olduğu bilinen bir konudur. Kaldı ki Hilâfet sorunu Türkiye için bir dış politika olayı değil, devlet sistemi sorunudur. Hilâfetin kaldırılması teokratik sistemden lâik sisteme geçişi ifade eder. Yalnızca devlet sisteminin değil, tüm toplum yapısının, kurumlarının lâik temel üzerine oturtulması ve lâik ahlâkın yerleşmesi sorunudur. Yeni devlet ve toplum düzeni ile Hilâfet kurumunun birlikte yaşaması mümkün değildi. Bütün bir dünya görüşünün değişimiyle ilgili bir konuyu yazarın bir dış politika olayı gibi basite indirmesini anlamak güçtür. Yazarın yine Hilâfet ile ilgili çok yanlış bir iddiası da "İç siyaset düzeyinde Halîleğin kaldırılması. Mustata Kemal Paşa'nın kişisel egemenliğe doğru yürümesiyle yakından ilgilidir" (s.70) görüşüdür. Türkiye'nin çağdaş, lâik ve ulusal bir devlet ve toplum düzenine geçişinin en büyük engeli olan Hilâfet'in kaldırılışını, kişisel bir sebebe bağlamak, yalnızca tarihi gerçeklere değil, toplumbilim anlayışına ters düştüğü gibi, Rauf Orbay ve Kâzım Karabekir gibi Atatürk'e karşı olanların görüşünü haklı çıkartmak gayretidir. K. Karabekir, İstiklâl Harbimiz kitabının 1052. sayfasında, M.Kemal Paşa'nın Halife olmak istediğini başaramayınca Hilâfet'i kaldırdığını ileri sürüyor. Bunun kanıtı olarak da M.Kemal Paşa'nın Ankara'yı ziyaret eden Şeyh Sunûsi ile çekilmiş ve üzerinde Sunûsi giyisi bulunan fotoğrafını veriyor. Görüşlerinin ısrarlı bir biçimde bu yönde oluşu, yazarın olayı aynı tarafgir yöntemle ele aldığı kanısını veriyor. Bu çeşit bilimsel olmayan, yalnızca söylenti düzeyinde olan görüşleri, büyük bir devrim olayı içinde, gerçek gibi göstermeye çalışmak, bilimsel bir yaklaşım olmadığı gibi, devrimin önemini de küçültmek çabası içinde bulunduğu kanısını uyandırıyor (s.71).

Yazarın, bilgileri noksan vermek, olayları belirli bir yönde kullanmak ve Atatürk'e, daha doğrusu Türk Devrimi'ne düşman olanları haklı çıkartmak çabalarından birisi de, Lütfi Fikri Bey'in Halife yanlısı olduğu için mahkûm olduğu iddiasında kendini göstermektedir (s. 81). Lütfi Fikri Bey, Halife yanlısı olduğu için değil, gazetelerde çıkan yazılarıyla Halife'yi 1 Kasım 1922 tarihli Saltanat'ın kaldırılışıyla ilgili karara aykırı davranışta bulunmaya, Fransa Kralı XVIII Louis'i örnek göstererek, O'nun yaptığı gibi direnmeye teşvik ettiği ve Hilâfet makamına yeniden siyasi güç kazandırmak istediği için mahkûm edildi. (E. Aybars'ın adı geçen eseri, s. 34-39. Sayın Tunçay, o tarihte henüz yayımlanmamış olan doçentlik tezimizi incelemiş ve kitabının 120 sayfalık kısmını hemen bütünüyle bu çalışmaya dayandırmış olmasına rağmen, Lütfi Fikri Bey'in mahkûm edilmesinin gerçek sebebini bilmiyor olamaz).

M.Kemal Paşa'nın, Cumhuriyet'in gerçekleştirilmesi için basının da desteğini istediği, İzmir'de gazetecilerle yaptığı görüşmede "milletin ses ve iradesinin bir tezahürü olarak Cumhuriyet'in etrafında çelikten bir kale vücuda getirmeli" dediğini Ahmet Emin Yalman'a dayanarak belirten yazar, bu sebeple "Mustata Kemal Paşa'nın,

Jakoben demokrasisi anlayışına göre, gerekirse halka karşın, kendi kişiliğinde ve önderliğinde anlatımını bulan genel iradenin destekçisi olarak görmek istediğini ortaya koymaktadır. " iddiasıyla Atatürk'ü diktatörlükle suçlamakta ısrar etmektedir. (s.85). **Türk Devrimi, Fransız Devriminin ortaya koyduğu ulusal ve lâik değerleri benimseyen ve özgürlükçü batı demokrasilerini örnek alan bir Cumhuriyet kurmuştur.** 1924 Anayasası ile alındığında, noksanlarına rağmen görülür ki rejim diktatörlük amacına değil, demokrasiye yöneliktir. Bu Anayasa ile çok partili uygulamaya geçilmiş olması, bu niteliğini ortaya koyar. Sorun çok parti uygulamasının zamanlamasından doğmaktadır. Atatürk döneminde yapılan denemeler, ulusal-lâik Cumhuriyet'i tehdit ettiği için ertelenmişti. Kaldı ki bu dönem 1929-1930 Dünya ekonomik buhranın yaşandığı, yeni bir dünya savaşı tehlikesinin tüm ulusları tehdit ettiği yıllardır. Bütün bunlar göz önüne alındığında çok parti uygulamasının gecikmesinin sebepleri daha iyi anlaşılır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyadaki yerini alırken, kendi Cumhuriyet Felsefesi'ne en uygun olan sistemi, batı demokrasisini, çok partili biçimiyle uygulamaya başladı. Bu seçimin daha Ulusal Savaş ile yapıldığını göz önüne alırsak, Türk Devrimi'nin Dünyada tek bir uygarlık olduğunu ve bunun Batı uygarlığı olduğunu çeşitli defalar açıkça belirten ve yeni **Türk Devletinin en büyük savaşını Batı Uygarlığı düzeyine erişme savaşı olduğunu söyleyen Atatürk** bu uygarlığın en önemli kurum veya değerlerinden biri olan özgürlükçü çok partili demokratik siyasal yönetim modelini (Siyasî ve ahlâkî en yüksek bir değer olarak) nasıl benimsememezlik edebilirdi? Atatürk'e yakıştırılmak istenen diktatörlük iddialarına gelince: Türkiye'yi çağdaş uygarlık düzeyine çıkartmak için Türk Devrimi'ni düşünce ve eylemiyle gerçekleştiren, bu başarısı ile dünyaya örnek olan ve saygısını kazanan Atatürk'e genellikle iki yönden saldırı vardır. Birincisi, yıktığı Osmanlı düzenini geri getirmek veya hiç değilse meşrutî bir sistem kurmak isteyenlerden gelmektedir. Bu görüşte olanlar, daha Ulusal Savaş'ın başından başlayıp günümüze dek Atatürk'e karşı "dün-siz", "komünist", "bolşevik" gibi suçlamalarda bulunmuşlardır. İkincisi ise, komünist rejim yanlısı olanlardan kaynaklanmaktadır. Bunlar da Atatürk'e. "burjuva M.Kemal, faşist" gibi suçlamalarda bulunurlar. Kuşkusuz Atatürk bunların her ikisi de değildir. Atatürk'e bu suçlamaları yapanların, Atatürk dönemini incelerken taratsız olamayacakları, Türk Devrim tarihi konusunu incelerken ideolojik bir yaklaşım içinde oldukları için yöntemlerine ve kullandıkları malzemeye güvenilemez.

Devlet tanımında demokrasiyi, devletin ayrılmaz bir parçası olarak kabul eden Atatürk "irade ve egemenlik ulusun tümüne aittir. Demokrasi prensibi ulusal egemenlik şekline dönüşmüştür. ", "Bir ulusu oluşturan bireylerin, o ulus içinde her çeşit özgürlüğü, çalışmak özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü güven altında bulunmalıdır." sözleriyle demokrasinin temellerini atmaktadır. İktidarı hak ve adalet olarak tanımlayan Atatürk, "Cumhuriyet rejimi, erdemlilik ahlâkıdır."; "Korku ile tehdiye dayanan "Sultanlık" ise zelil, sefil insanlar yetiştirir."; "Cumhuriyet sizden ilmi hür, irfanı hür, vicdanı hür nesiller ister." sözleriyle, erdemli insanların ancak özgür in-

sanlar olduğunu belirtmektedir. Bu sözleri çoğaltmak mümkündür. Atatürk tarafından yazılan , Prof. Dr. Atat İnan tarafından yayınlanan ve okullarda ders kitabı olarak okutulmuş olan "Medenî Bilgiler" kitabı, Türk gençliğine demokrasiyi öğretmektedir. Ulusuna yalnızca iç barışı değil, dünya barışını da ülkü olarak gösteren Atatürk'ün bu bakımdan ortaya koyduğu rejim modeli komünizme, faşizme ve teokratik sisteme karşıdır.

Yazar, Terakki-Perver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunun da (s.99), Halk Fırkası içindeki birtakım arlaşımlardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Böylece olay basit bir nedene indirgenmektedir. Oysa, parti içindeki devrimci kanatla, meşruiyetçi-gerici kanat arasındaki çatışma yeni partinin kuruluşunu hazırlamıştır. Bu kuruluşu, özellikle eski İttihat ve Terakki kalıntıları desteklemiş ve bunlar yeni parti kurulduktan sonra Terakki Perver Partinin tabanını ele geçirmişlerdir. Hilâfet-Saltanat yanlıları da bu yeni partiyi desteklemişlerdir. Görülüyor ki yeni parti, basit bir parti içi çekişmeden değil, devrimci ve karşı devrimci çatışmadan doğmuştur. Karşı devrimci güçlerin silâhlı tepkisi de Şeyh Said ayaklanmasında kendini göstermiştir. Terakki Perver Parti'nin kapatılması ise ülkenin içinde bulunduğu olaganüstü tehlikenin sonucunda olmuştur. Bu güçler İzmir Suikasti girişimiyle de son kozlarını oynamışlardır. (E. Aybars, İstiklâl Mahkemeleri, 1923-1927).

Tet-Parti yönetiminin kurulması gerekçeleri arasında, İstiklâl Mahkemeleri'nin 1923-1927 yılları arasındaki çalışmalarına çok geniş yer veren yazar, "Bu dönemin İstiklâl Mahkemeleri üstüne, çok taraf tutarçasına olsa da ayrıntılı bir inceleme bulunduğu halde (Aybars 1979), aynı konuda çalışan Sıkı Yönetim Mahkemeleri üstüne herhangi bir araştırma yapılmadığı için karanlıkta kalmaktayız". (s.141) sözleriyle, o tarihte basılmamış olan doçentlik çalışmamızdan bütünüyle yararlandığını, fakat aynı dönem Sıkı Yönetim Mahkemeleri üzerine araştırma yapılmadığı için karanlıkta kaldığını itiraf etmektedir. Yazar, kitabının 120 sayfalık kısmını, yani aşağı yukarı üçte birini İstiklâl Mahkemeleri 1923-1927 konulu doçentlik tezimizden almıştır. Aynı yöntemi sayın Doç. Dr. Doğu Ergil'in "Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi, Ankara 1981" kitabında da görmekteyiz. Sayın Ergil de "İstiklâl Mahkemeleri 1920-1923, Ankara 1975" konulu kitabımızı, kendi kitabında 37 sayfa özetlemiştir. Her iki yazarın yöntemlerinin benzerliği dikkat çekicidir. Sayın Tunçay'ın basılmamış doçentlik tezimizi bu şekilde kullanması bir yana, Türk Devrimi ve Atatürk aleyhinde yazmadığımız ve kendisiyle aynı görüşü paylaşmadığımız için bizi "çok taraflı" olarak suçlaması, buna karşılık Atatürke karşı çıkanların ve aleyhte yazanların haklı ve yazılarını gerçek kabul etmesi bir bilim adamının yöntemi olamaz.

Yazar "İstiklâl Mahkemelerinde ayukat olup olmaması da, yasallık açısından bana pek ilginç geliyor. İstiklâl Mahakimi Kanununda buna engel bir hüküm bulunmamasıyla birlikte, görülen davalarda genellikle avukat tutulmasına izin verilmediği anlaşılmaktadır" (s.70) sözleriyle, bu mahkemelerin devrim mahkemeleri olduğu gerçeğini anlamadığını bir kez daha gösteriyor. Yalnızca İstanbul İstiklâl Mahkemesi avu-

kat tutulmasına izin vermiş idi. Ankara ve İsyân Bölgesi (Şark) İstiklâl Mahkemeleri buna izin vermemişlerdi. Davaların gecikmesine yol açacağı Mahkeme'nin ihtilâci niteliğini ortadan kaldıracığı için avukat kullanılmasına izin verilmemiş idi. Fakat buna karşılık bütün suçlular kendilerini serbestçe savunmuşlar ve bütün duruşmalar halka açık yapılmıştır. Bu mahkemeler, Türk Devrimi'nin gerçekleştirilmesinin ve Türkiye Cumhuriyeti rejiminin yerleştirilmesinin aracı olarak kullanılmışlardır. Hiç kuşkusuz, bu yönleriyle, olağan hukuk mahkemeleri değil, devrim mahkemeleridir. Olağanüstü tehlikeler karşısında ülkelerin kendilerini korumak için olağanüstü yöntemlere baş vurma hakları olduğu ve gerektiğinde, en demokratik batı ülkelerinin de bu haklarını kullandıkları dikkate alınrsa, İstiklâl Mahkemelerinin de gerekçesi daha iyi anlaşılır. Örneğin yazılı bir anayasası olmayan demokrasinin beşiği olan İngiltere'de de olağanüstü dönemlerde başvurulan yöntemleri hatırlatmak isterim.

Yazarın, Türk Devrimi gerçeğini kabul etmek istemediğini gösteren bir örnek de (s.170), Türk Ceza Kanunu'nun kabulünden sonra Adliye Bakanlığı'nın, bu kanunun uygulanması hakkında İsyân Bölgesi İstiklâl Mahkemesi ile yazışması konusundaki yaklaşımıdır. Adliye Bakanlığı'nın, bu kanunu uygulayıp uygulamayacağı konusundaki sorusuna karşılık Mahkeme onu uygulayacağı yanıtını verdi. Burada (s.84) sözü edilen çalışmamdan yaptığı alıntıda "Olağanüstü koşullar içinde olağanüstü yetkilerle kurulmuş olan İstiklâl Mahkemelerinin olağan dönemin kanunlarına bağlı kalması, çok çelişkili ve açıklanması olanaksız bir durum yaratacağı gibi, devrim mahkemeleri niteliği de ortadan kalkardı" yorumunu yazar, "Bir bilim adamının hem de olayların üstünden kırk yılı aşkın bir süre geçtikten sonra böyle akıl yürütmesini anlamak güçtür" sözleriyle eleştirmektedir. Oysa bir tarihçinin herşeyden önce görevi, inceleme konusunu kendi tarihi çerçevesi ve koşulları içinde anlamak ve değerlendirmektir. Olayı bugünün değerleriyle eleştirmenin ne kadar yanıltıcı bir yöntem olabileceği açıktır. Nitekim burada da İstiklâl Mahkemelerinin gerek İstiklâl Savaşı içinde, gerekse Cumhuriyet dönemindeki yeri ve önemi devrimlerin kendi yasalarını kendilerinin yaptığı gerçeği unutulmaktadır. Atatürk'ün 16 Ocak 1923'de İzmit'de gazetecilerle yaptığı toplantıda, "*İnkilâbın kanunu mevcut kanunların üstündedir. Bizi öldürmedikçe, bizim kafamızdaki cereyanı boğmadıkça başladığımız inkilâp ve ilerleme bir an bile durmayacaktır*". sözleri bu mahkemelerin devrimci niteliğine ışık tutmaktadır. Bu sebeple Sayın Tunçay'ın devrim mahkemelerini ceza kanunları hükümlerine bağlı kalma durumunda olan olağan mahkemelermiş gibi gösterip, olağan ceza mahkemelerinin kurallarına uymadığından dolayı eleştirmesi ve böylece onları keyfi hukuk dışı, adaletsiz olarak suçlaması, onun konuya yaklaşımındaki yöntemin temel yanlışını göstermektedir. Atatürk'ü olağan bir demokratik rejim içinde ortaya çıkmış demokrasiyi yıkmış ve anti demokratik bir rejimi kurmuş bir insan gibi göstermeğe çalışan yazar, Atatürk'ün tüm yaşamı boyunca meşruluğa verdiği büyük önem, T.B.M.M. inin kurucusu ve ulus egemenliğinin yılmaz bir savunucusu olduğu gerçeğini görmezlikten gelmektedir. Atatürk'ün şu sözleri bu gerçeği açıkça ortaya koyar:

”Fransa İhtilâli bütün dünyaya hürriyet fikrini yaymıştır. Ve bu fikrin halen esas kaynağı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri beşeriyet ilerlemiştir.

Türk Demokrasisi Fransa İhtilâlinin açtığı yolu izlemiş, lâkin kendisine özgü belirgin nitelikleriyle oluşmuştur. Çünkü her millet inkılabını toplumsal çevrenin baskısı ve ihtiyacına bağlı olan hal ve durumuna ve bu ihtilâl ve inkılabın ortaya çıktığı zamana göre yapar.” (8.Mart 1928. H. Milliye)

Yazarın Türk Devrimi'ne karşı çıkanları (gerici-tutucu) ve tüm karşı devrim güçleri ve kişileri haklı göstermeye çalışması ve Atatürk'e aşırı sağdan saldıranlarla bu çizgide paralel bir tutum izlemesi Atatürk'e saldırı literatürü içinde yeni ve ilgi çekici bir adım oluşturmaktadır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası olayını, güdümlü demokrasi deneyimi olarak değerlendiren yazar, yalnızca bu olayda değil, tüm kitabında olağanüstü bir dönem olan, Türk Devrimi'nin gerçekleştiği, demokrasiye geçebilme uğraş ve sancuları içinde bulunulduğu, dünyanın büyük bir bunalım yaşadığı bu yılları kendi koşulları içinde ele almamaktadır. Serbest Fırka olayının gerçekleştiği yıllarda, dünya ekonomik buhranı ve bunun Türkiye ve özellikle Ege Bölgesi üzerindeki etkisini, Cumhuriyet'in ilânından henüz sekiz yıl gibi kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen, tüm gerici ve tutucu güçlerin bu yeni partiyi kullandıklarını, böylece Cumhuriyet'in ve gerçekleştirilen devrimin tehlikeye girdiğini ve çok partili denemenin bu sebeple ertelendiğini görmemek bilimsellik değildir. Hele ulusal ekonomik uygulama ve devletleştirme yöntemi dolayısıyla, levanten şehri olan İzmir'deki yabancı tüccarların çıkarlarını korumak için bu yeni partiden yana olmalarının da yazar tarafından göz önüne alınmadığı düşünülürse, Sayın Tunçay'ın konuyu ele alışındaki yetersizlik açıkça görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve Atatürk dönemini (1923-1938) inceleyen bir araştırmacının, 1919-1922 Türk İstiklâl Savaşı'nı ele almadan Cumhuriyet'i açıklaması mümkün değildir. Konuyu daha geniş boyutla ele alınca Türkiye'nin 19 yüzyıldaki durumunu, 20. yüzyılın başında II. Meşrutiyet, Trablus ve Balkan Savaşları ve özellikle Birinci Dünya Savaşı'nı bütün bu olayların Osmanlı İmparatorluğunu nasıl çökerttiğini görmek ve bu enkaz içinden Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl kurulduğunu açıklamak gerekir. Yalnızca Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı sonunda Türkiye kendi asıl nürusunun 3 milyondan çoğunu yitirdi. 1923'de Türkiye'nin nürusunun yaklaşık 11 milyon olduğu göz önüne alınırsa, 3 milyon kayıp büyük önemin çok iyi anlaşılır. Üstelik bu kayıp ülkenin en dinamik, üretici ve aydın kadrolarını yok etmiştir. Cumhuriyet'in ilân edildiği tarihte ilk okullarda öğrenci sayısı 33 bin, orta okullarda 6.000, liselerde 1250, Darülfünun'da öğrenci sayısı ise 200'ü kız 1900'ü erkek olmak üzere 2100 dolayında idi. Yalnızca bu rakamlar bile Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi koşullar altında nasıl bir malzeme ile kurulduğunu gösterir. Bu dönemi araştıran bir araştırmacının bu verileri çok iyi değerlendirmesi gerekir. Ayrıca Ülkenin yine aynı tarihte dış borçları, iç ekonomik durumu, kaynakları, başka bir deyişle sosyo-ekonomik durumunu da bu değerlendirmenin dışında tutamayız.

Türk Devriminin bir esiri olan Türkiye Cumhuriyeti, kendi devrim ideolojisinin şahsiyetine uygun bir "Devlet" idealine sahiptir. Atatürk'ün "Yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiç bir ilgisi yoktur. Osmanlı Devleti tarihe karışmıştır. Şimdi yeni Türkiye doğmuştur". sözleriyle devrimin Türk toplumunun siyasal, ekonomik, toplumsal yapısıyla ve bireylerin yaşam biçimini ve dünya görüşünü kökten değiştirmeyi, çağdaşlaştırmayı amaç edinen bir hareket olduğunu açıklar. Bu bakımdan Türk Devrimi, Türk toplumunu orta çağ karanlığından çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak olayıdır. Uluslaşma ve çağdaşlaşma sürecini tamamlayamayan toplumların sömürge olmaktan kurtulamadıkları bir çağda, Atatürk'ün eserinin önemi daha iyi anlaşılır. Türk İstiklâl Savaşı'nın başarıldığı yıllarda yeryüzünde 300 milyon Müslümanın sömürge halinde yaşadığı, Müslüman olmayanlarla birlikte dünya nüfusunun üçte ikisinin sömürge oluşu, olayın bir başka yönüdür. Sömürgecilik çağının kapatılmasının teorisini A.B.D. Başkanı Wilson'un prensipleri ortaya koyarken, uygulamasını da Türkiye gerçekleştirmiştir. Türkiye Emperyalizme karşı silahlı bağımsızlık savaşının başarısı ile örnek olurken, çağdaş bir toplum ve devlet yaratmadaki başarısı ile de ayrı bir örnek verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Demokrasisi olayını ele alan araştırmacıların buraya kadar özetlediğimiz esasları dikkate alması gerekir.